

met hersenfijnheid, ik boet voor het tekort aan passie, dat Vader moet hebben verweten aan u.

Al wat ik u hier schrijf, is tijding. Weten doet u dat Riekje dood is; gissen dat Bert en ik niet gelukkiger met elkander zijn dan Vader en u waart. Verder weet u niets van mij, u die al mijn gedachten woudt weten toen ik kind was en jong-meisje. Aan Bert vindt u mij afgeleverd, daarmee was uw moedertaak uit. Maar niet voleindigd zijn de gevolgen van uw invloed op mijn leven. Zoo hoort u nu dan alles, Moeder.

Leefde Vader nog, ik zweeg. Dat ik spreek is óók: om hem. Ik voel, ik weet door mijn gevoel, dat Vader dien wrok zou begrijpen en deelen. Waarom hield ik niet méér van hem, waarom was ik bang voor hem, bang op commando, op uw commando: me moeder stookte me op tegen Vader, Vader was géén 'hoogstaand man' – zijn dochter is dan laag-gezonken; Moeder, ik ben niet meer dan een slet, o! verachtelijk zult u me vinden en toch ben ik uw kind, ùw kind, en ik ben ook niet krankzinnig, maar Mijn Leven, dat weet ik vernield, uit, voor goed, komt nóóit terug, niets is dáár meer van te maken, en ik snákte naar geluk en ik had geluk te geven, maar mijn ééne kans kwam laat of te bruusk en te gevaarlijk, en dàt, Moeder, vergeef ik u niet.

Ernest Claes

PASTOOR MUNTE

(fragment)

Pastoor Munte, – die is nu ook al lange jaren naar Ons-Heer.

En als ik aan pastoor Munte van Sichem terugdenk, dan komt er iets in me op uit mijn kinderjaren, zoo schoon, zoo zuiver en zoo goed, een van die herinneringen zooals een mensch er maar weinige door zijn leven meedraagt, en waaraan ge op een stillen avond kunt zitten denken met een kinderlijken glimlach in uw oogen en een weemoedig gevoel in uw hart.

Want, als Munte-zaliger, zoo zijn er den dag van vandaag maar heel weinig pastoors meer. Tegenwoordig zijn ze allemaal zoo stijf klassiek, zoo geweldig serieus, en ze leggen een heiligheid aan den dag alsof de wereld opnieuw moet bekeerd worden. De onderpastoors vooral, die doen heden ten dage zoo geleerd of ze d'r meer van weten dan een oude pastoor met vijftig jaren ondervinding van biecht-hooren en trouwen. Ze

spreken van 'vakvereinigen' en 'sociale werken', precies gelijk de socialisten, zeggen de boeren bij ons, ze preeken over de koppen van de menschen heen, en dan zijn ze verwonderd dat er 's zaterdags in den namiddag zoo weinig zondaars aan hun biechtstoel zitten. Wanneer ze de kinderen op straat ontmoeten zullen deze wel zeggen: 'Geloofd zij Jesus Christus!' – ook al wat nieuws ('t komt van de nonnen)! – maar de kleinen komen op straat niet meer op hen toegevlogen voor een cent om bollekens te koopen. De groote menschen nemen wel hun klak af, zeggen onder mekaar 's zondags na de mis: 't Ziet er ne sermante kadee uit, de nieven onderpastaôr, en zoe schrikkelijk geliêrd!' maar ze zullen zich wel wachten op straat joviaal op hem toe te stappen om te vragen hoe het met de gezondheid is, ze zullen in den bamistijd of rond Paschen geen kermenaaien of pensen naar de pastorij durven brengen, en aan die onbegrepen profeten zullen ze niet hun hart gaan blootleggen zooals dat vroeger gebeurde.

Spreekt met de menschen van Sichem over pastoors, en ze zullen u met een filozofisch gelaten hoofdschudden antwoorden: 'Lak as Munte-zoaliger zoê zèn d'r den dag van vandoog gien pastoêrs ne miêr!' hetwelk voor niemand een afkeuring inhoudt, maar enkel de vaststelling is dat de tijden veranderd zijn.

Neen, Munte zullen de menschen van Sichem zoo gauw niet vergeten. Daar is er geen in mijn dorp of hij zal u een woord, een klein feitje, een grapje van niemendal kunnen vertellen dat hij persoonlijk van Munte weet, en elk bewaart dat in zijn hart als een der dierbaarste herinneringen uit vroeger tijd. En niet dat Munte zoo bijzonder slim was, och neen, 't was maar een simpele mensch lijk iedereen, hij had zijn goede en zijn kwade kanten, en hij liep ook al wel eens iemand tegen de kar. Wat hem zoo bemind gemaakt heeft was dat hij zoo op en top Sichemnaar was geworden, zoo Sichemsch als er maar iemand zijn kan. Hij sprak juist zooals de menschen bij ons spreken. Hij was een duivenmelker en een vischer. Zat het jong volk 's zondags tusschen vroegmis en hoogmis aan de Demerbrug, dan kon hij daar gerust een uurtje gaan bijzitten om te kijken naar de fameuze duiven van Lewie uit den Grooten Molen, en hij kende de kubbers en duivinnekens, de prijswinnaars, de jongen en de ouden zoo goed als iemand van den hoop.

Wanneer Dooven Dries en Do van Belders 's voornoens hun palingsnetten gingen ophalen, stond Munte erbij. Hij hield van muziek en blijheid in het dorp. En als 't kermis was wandelde hij langs de straten, praatte met de menschen die voor hun deur hun pijp zaten te rooken, om te vernemen of er niet ieverans gevochten of gewallebakt was en of er ook stadsvolk op de kermis was gekomen; hij bleef staan voor de tenten waar de jeugd aan 't dansen en aan 't flikkeren was, en de menschen konden

goed op zijn gezicht lezen dat hij zelf gaarne zou binnengegaan zijn. Dat deed hij echter niet. Munte heeft nooit tegen het dansen gepreekt; hij kon heel goed verdragen dat de zon in het water scheen.

Net zooals alle Sichemnaars van dien tijd hield hij niet van de mannen van Scherpenheuvel.

't Vrouwvolk had hem daar te veel ambras, en het mansvolk was te astantig. En wanneer hij vernam dat het er ieverans had opgezeten tusschen de mannen van Sichem en die van Scherpenheuvel, dan vond hij een vechtpartij niet zoo'n erge doodzonde als die van Sichem maar de baas waren gebleven. Kwamen er bedelaars aan de deur, dan moest Frans, zijn meid, eerst gaan vragen of ze niet van Scherpenheuvel waren. En waren ze van Scherpenheuvel, dan 'was er niks'. Voor Ons-Lieve-Vrouwke van Scherpenheuvel, die nochtans zoo vele mirakelen gedaan heeft, had hij nooit veel devotie. Daarentegen wel voor Ons-Lieve-Vrouwke van Averbode, al weet iedereen toch heel goed dat die van veel lateren datem is. Sichemnaar was hij op en top, en de menschen hebben hem een schoonen keer van op de straat het liedje van toentertijd de hooren zingen:

Wij zijn de mannekens van plezier!

Sichem dat is boven!

Sichem dat is boven!

Wij zijn de mannekens van plezier!

Sichem dat is boven

En wij zijn hier!

Heb ik geen gelijk te zeggen dat er zoo geen pastoors meer zijn?

Siegfried van Praag

EEN WANDELING

Woensdagavond, concert in Artis.

Tamelijk lusteloos, in de verveling van het oogenblik, nieuwe verveling vóór-proevend, ging ik naar den tuin toe. Toen ik dien avond weer naar huis ging, was de tuin zoo mooi geweest, dat haar schoonheid als muziek in mij was achter gebleven.

Ik schrijf er nu over bij dag en het is mij of ik den avond niet meer terug vinden kan. Inderdaad, dag en avond, die de twee groote vormen zijn, die één zelfde natuur kan aannemen, zijn zoo heel ver van elkaar af dat het eene geen der elementen van het andere schijnt te bezitten. . . . zoo ver wel als smart en vreugde, die beide zulke absolute gevoelens zijn, dat zij, voor de persoon die door een dezer sentimenten beheerscht wordt, tot de idee van het tegenovergestelde uitsluiten. . . .

Ik slenterde den tuin in. De avond was veel vriendelijker dan de dag. De dag is stralend en open en vroolijk en lokt ons tot zich, zonder zich met ons te bemoeien. De avond dekt toe, liefkoost, bemoeit zich met planten en dieren en menschen. Zij is de goede genius van de huishouding der natuur, die alles wat leeft weer met elkaar verzoent, tot elkaar brengt en ze omweeft met haar zachte gewaden. . . .

Over alle struiken, bloemen, dieren, waken de hooge, machtige boomen. In hen is een kracht en een fijnheid, die menschenhanden niet weten te bereiken.

Gaat een mensch 'groot' bouwen, dan maakt hij monumentale gedrochten, die, hoewel zij op zich zelf heel fraai kunnen zijn, al het overige in de natuur, de harmonie van het geheel, verkrachten. Slechts een boom laat door zijn mooie, hooge lijf, de ijle lucht vloeien. . . . Zijn kleur heeft de avond hem ontnomen; alles is zwart, en slechts zijn vormen snijden grillig de lichtere lucht, die ook als zilveren poriën het bladerplafond hier en daar stipfelt. . . .

Het is bij de boomen, dat de fantasie der natuur hoogtij viert; hier heeft zij een gracieuse vormen-grilligheid gegeven, die men nergens in planten- noch dierenrijk terug vindt. . . . Arme Rococo-stijl, die zoo capricieus wilde zijn en daardoor reeds zijn harmonie verloor. . . . een boom is in zijn opbouw duizendmaal grilliger en toch is hij de waardige hooge beschermer, vredig-harmonisch, bij wie plant en mos en zoogdier en vogel zich veilig weten. . . .

In de hokken der eenhoevigen stond alleen, waardig alleen, de mooie wilde przewalski-merrie; Haar prachtige, soepele lijf, met de gespieerde rondingen in deftige rust; even hief zij den kop op, met de op-zij-geplaatste fiere en droeve oogen, waarover losjes de zwarte bles viel, en haar grootheid verpletterde mijn kleinheid. . . . ik had gekozen, had mijn eigen klein wereldje van gevoelens en gedachten, voor mij zelf, veiligjes, burgerlijkjes-voor-mij-zelf.

De trotsche merrie had niets voor zich zelf alleen, maar deelde in alles. . . . Daarom kan men menschen wat afnemen. . . . Maar dit dier had men het hoogland van Thibet niet afgenomen, want zij was er één mee, er een deel van, zooals zij een deel was van de heele levende stof der wereld. . . . Dikwijls denk ik, dat het onze geest is, die ons heeft afgesne-

den van het groote al. . . en soms, dat misschien de geest ook één is zooals al de stof. . . misschien geldt ook hier het 'rien ne se perd, rien ne se forme'. . . De stof, hoewel eenheid is ook onderverdeeld, maar daar zij onbewust is, weet zij dat niet. Maar bij den geest weet ieder individueel zieltje, wat toch niet meer is dan een molecuultje bij de stof zou zijn, dat zij een aparthedje is. . . en daarom probeert dat geestelijk molecuultje de cohesie aller zielen, die er van nature is, te verbreken. . . en daarom, in plaats van eenheid te zijn, stort de geest der aarde in elkaar. . .

Plots word ik in mijn gedachten gestoord. De gevlekte hyena's beginnen te huilen. . . en ze worden geantwoord door de wolven. . . Ik zie ze niet, ze zijn in de binnen-hokken en in dit halfdonker waar, in het stage suizen van den avond, de dier-geluiden zich mengen, de doffe uitloopen-de toonvlakten der zoogdieren, gestrept met de schel geaccentueerde toonlijnen der vogels, begin ik mij in een ver oerwoud te wanen. Ik weet hoe die hyena's en wolven daar hun luguber concert geven. De wolven met de koppen gestrekt in de lucht, gebogen tot een halfcirkel, hebben in hun stemmen de wanhoop van eindeloze vlakten. De hyena's met de gedrongen neerloopende lijven en de onedele zware pooten, buigen den kop met den breeden buffersnuit naar den grond en gillen het uit; en het lijkt of een uitgetergde massa van hongerige gekken te wapen snelt. . .

Dichtbij de eenhoevigen is ook een klein hokje met herten, drie hinden en een mannetje, damhertjes wier bruin gebrande huid, nu fel zwart uitkwam op het blauwzwart van den glanzigen avond.

Een meisje gaf ze brood. . . Warme, goedge diertjes zijn het, met hun onschuldige kinderkamer-sierlijkheid.

Toch zag ik de een den ander een stukje brood afnemen. Ook al egoïsten, dacht ik. Toch is het mooier dan de mensch die bewust egoïst is. . . Maar is het dier en de mensch noodzakelijk zelfzuchtig? Er zijn toch honden die sterven voor hun meester, er zijn toch menschen die offeren. . . even dacht ik aan 'Geertje' van De Meester en aan Flaubert's 'Félicité'. Die toch niet. Och, ook in de dierenwereld is egoïsme en altruïsme reeds naast elkander aanwezig, en de bewustheid is slechts het licht dat men ontsteekt in een donkere kamer. Men ziet er nu plotseling alles in bijzonderheid, maar men weet dat het er reeds zoo moet geweest zijn, voor men het licht ontstak.

Ik loop weer door. Hoog boven de boomen vliegt een reiger en strijkt neer bij het moerasje; daar zijn zijn makers; langzaam lichten zij den voet, puntig als een vork, behoedzaam tot hij halver hoogte is, dan zetten zij hem kordaat neer. De lepelaars loopen lomper, harder. Het zijn geen deftigen, maar hun ronde klapperbek is goediger dan de medoogenloos scherpe reigersnavel, die geheel in harmonie is met den strak gespannen, slanken vorm van den reiger.

Ik ga weer naar den voortuin terug, waar de menschen zijn.

Ik heb de menschen noodig om mij gerust te voelen.

Bij dag en bij avond is mij de absoluut vrije natuur te groot. Den zonnigsten, den vrolijksten dag, geheel alleen in het vrije te zijn, maakt somber. Dan voel ik dat die groote hemel en die wijde aarde en dieren en gras te samen hooren, en mij uitsluiten. Dan zie ik den mensch in zijn naakte onbeholpenheid van wezen dat noch vliegen noch zwemmen, noch klimmen kan; dat, sociaal levend, niet geboren wordt met sociaal instinct, als bevers of mieren, waardoor het instinctmatig goed zou verrichten, wat het nu bewust en slecht verricht. . . de mensch, het denkend wezen, dat in bittere ervaring leeren moet wat andere wezens reeds kennen bij geboorte. Een bever wordt geboren als bever, de mensch wordt geboren en krijgt van God slechts de kracht om, in martelende ervaring, zich zelf tot mensch te maken. . . . En toch zijn zij mooi, door hun lijden, wat dieren niet kunnen, mooi door den nacht van het leven, en dit doet mij, buiten zijnde, terug verlangen naar die droeve-menschenstad, om mijn kleinheid, mijn armoedigheid, mijn moeheid te stutten met die der anderen en dan te zamen te hopen. . . op het. . . eeuwige 'later'.

Toen ik weer dicht bij den voortuin was, en de muziek hoorde en menschen op en neer zag wandelen, was mij dat een zachte gewaarwording. Ik houd het meest van die momenten en plaatsen, waar menschen en natuur elkaar ontmoeten; ik houd ervan, als zij vijandig tegenover elkaar staan, zooals een eerste stadsmuur die brutaal zijn 'tot hier toe en niet verder' toeroept aan het lage land; en ik houd ervan als zij zich mengen, zooals 's zomers in parken, kleurig gekleede menschen tusschen bloemenperken wandelen, en zooals nu in den avond dat gele licht der menschenlampen als een sluielige dwalm de boomen omspoelt. . . . Hier werd plotseling die mengeling van menschen-en-natuurwerk tot iets schoons. Ik naderde den vijver; daarin siepelde het goud dat afsmolt van de lampen, en bleef rollen over het water als pareltjes. Ik kan over die schoonheid niet spreken, want ik vind het onwaardig, een plattegrond van schoonheid te teekenen. Ik vroeg mij af, waarom de weerspiegeling in het water mij mooier scheen dan de werkelijkheid van boomen en lampen en menschen die weerspiegeld werden? Waarom ons verlangen is naar de werkelijkheid, terwijl wij weten dat wij toch steeds den droom schooner vinden. Die menschen, die muziek, die van dichtbij mij leelijk schijnen, waren verfijnd en schoon van verre gezien en gehoord. Is het niet met alles zoo? En hebben wij toch niet steeds aan ons instinct, dat tot nadering dwingt, te gehoorzamen?

Het geestelijk bezit is ons niet voldoende, de neiging tot stoffelijk-tastbaar bezit is grooter, en het is ons noodlot dat, hoe dichter wij er aan toe

zijn stoffelijk iets te gaan bezitten, de geest terugdeinst en afstand doet van wat hij het eerst bezeten had. Wij koopen de werkelijkheid met den dood van den droom. . . .

Als wij van verre zien, zijn wij gelukkig, maar onze voeten loopen ondanks ons zelf den weg der realiteit. . . .

Twee witte zwanen, met het lichaam in zijn geheele omlijning op elkaar gericht, lagen roerloos in het water, strak en ernstig. Toen, zonder dat ik ze had zien bewegen, dreven ze op een andere plaats. . . . zooals hemellichamen zich ook onmerkbaar verplaatsen.

Zij hebben het geheim om rustend te bewegen. De twee tegenstrijdigheden, waar menschen naar snakken, die bij rust, heimwee naar beweging en, als zij bewegen, verlangen naar rust hebben, ze vereenigen zich in het wezen van den zwaan. . . .

Meer liep ik naar voren en ging zitten dicht bij de muziektent.

Boven mij ontmoette de menschenhand die der natuur weer. Een slanke lantaren liet zijn lamp rond gebogen als een bloemkelk schijnen over de blaâren van een boom. . . . Een tak was er hel door verlicht, met zijn groen, teer als van een sprookje, nauw ingesloten door het inktzwart van de lucht.

Nooit schonk een schilderij mij die schoonheid. En plots begreep ik het tekort der schilderkunst. Zij geeft, hoe mooi ook, apartheden; zij breekt de eenheid, terwijl in de natuur niets ophoudt en alles continu is, . . . de natuur is verder, dan wat ons oog opnemen kan. . . . en houdt steeds over.

De groene blaadjes leefden door de onmetelijke baan zwart-fluweelen lucht, die ze omsnoerde.

Alles is zonder begin en zonder einde, en de kunstenaar licht slechts vakjes op uit het oneindige mozaïkwerk der wereld.

Ik dacht aan den naam van den tuin.

'Natura Artis Magistra'. En weer was mij die spreuk een ontroerende waarheid.